

EGEMEN ERKEKLİKLERİN TOPLUMSAL CİNSİYET TEMELLİ KADINA YÖNELİK EV İÇİ ŞİDDET ÜZERİNDEN İNŞASI¹

AYŞE AYDIN²

ÖZ

Bu çalışmada, toplumsal cinsiyet temelli kadına yönelik ev içi şiddet ile egemen erkekliklerin inşası arasında bir ilişki olduğu görüşü savunulmaktadır. Bu görüşten hareketle çalışma, erkeklerin eril iktidarlarını toplumsal cinsiyet temelli kadına yönelik ev içi şiddet üzerinden hangi durumlarda ve nasıl kurduklarını anlamayı amaçlamaktadır. Toplumsal cinsiyet kavramı; çalışmada, kadına yönelik ev içi şiddet üreten geleneksel ataerkil örüntüleri ifade etmektedir. Çalışmada, ev içi şiddete maruz kaldıkları için sığınmaevinde bulunan kadınlarla nitel araştırma yöntemleri kullanılarak gerçekleştirilen bir alan araştırmasının verilerinden yararlanılmıştır. Eril iktidarın toplumsal cinsiyet temelli kadına yönelik ev içi şiddet üzerinden inşasına zemin hazırlayan toplumsal dinamikler ve bu dinamiklerin hangi durumlarda kadına yönelik ev içi şiddet ürettiği, alan araştırmasından elde edilen verilerle sınırlı olarak değerlendirilmiştir. Araştırmaya katılan kadınların çoğunluğu eşlerinin, özellikle ailelerinin/akrabalarının yanında kendilerine olduğundan daha kötü davrandığını belirtmişlerdir. Elde edilen verilerden, erkeklerin yeterli bir gelire ve/veya saygın bir işe sahip olmak üzerinden kuramadıkları egemen erkekliği, kendi aileleri/akrabaları tarafından itibar/kabul görmek gibi bir beklentiyle, eşlerine ailelerinin/akrabalarının yanında şiddet uygulayarak inşa etmeye çalıştıkları izlenimi uyandıran bulgulara ulaşılmıştır. Görüşülen kadınların paylaştıkları deneyimler doğrultusunda, eşlerinin ailelerinin/akrabalarının yanında kendilerine olduğundan daha kötü davranmalarına aile üyelerinin/akrabaların sessiz kalarak ya da söz ve/veya davranışlarıyla kötü muameleye katkıda bulunarak onay vermeleri ise egemen erkekliğin bir şekilde inşa edilmesine yönelik toplumsal beklentinin bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Egemen Erkeklikler, Toplumsal Cinsiyet, Şiddet

¹ Bu çalışma, yayımlanmamış Doktora tezinden üretilmiş olup, 19-22 Mayıs 2016 tarihlerinde Madrid’de düzenlenen 1. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Konferansı’nda tebliğ olarak sunulmuştur.

² Okutman Dr., Gazi Üniversitesi, Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, aaysea(at)gmail.com, ayseyaydin(at)gazi.edu.tr

ESTABLISHMENT OF DOMINANT MASCULINITIES THROUGH GENDER-BASED DOMESTIC VIOLENCE AGAINST WOMEN

ABSTRACT

This study argues that there is a relationship between gender-based domestic violence against women and dominant masculinities. The aim of this study is to understand how and in which circumstances men establish their dominant masculinity through gender-based domestic violence against women. The concept of gender means in this study is traditional patriarchal patterns which produce domestic violence against women. The data was collected through a qualitative field research, in-depth semi-structured interviews with women victims of domestic violence staying in a women's shelter. The social dynamics which provide basis for establishing dominant masculinities through gender-based domestic violence against women and how these social dynamics produce domestic violence against women were analyzed in this study within the limits of data obtained from the field research. The majority of interviewees stated that their husbands treat them worse than ever especially in front of their families/relatives. The findings reached from the research create an impression that the husbands try to establish their dominant masculinity which they could not establish it through having a prestigious job or a good salary, by treating their wives worse than they ever in front of their families/relatives probably with an expectation of respect and/or acceptance by them. According to the experiences shared by interviewees it is understood that the family members/relatives of their husbands stay silence to the violence against them or contribute to the husband's violence by their words and/or behaviors. This situation is evaluated in this study as an indication of a social expectation for establishing dominant masculinity in some way.

Keywords: Dominant Masculinities, Gender, Violence

Aydın, Ayşe. "Egemen Erkekliklerin Toplumsal Cinsiyet Temelli Kadına Yönelik Ev İçi Şiddet Üzerinden İnşası". *ulakbilge* 5. 19 (2018): 2245-2259

Aydın, A. (2017). Egemen Erkekliklerin Toplumsal Cinsiyet Temelli Kadına Yönelik Ev İçi Şiddet Üzerinden İnşası. *ulakbilge*, 5 (19), s.2245-2259.

1. Giriş

Toplumsal cinsiyet temelli kadına yönelik şiddet, özellikle kadının insan haklarının ihlal edilmesi açısından, belirli bir topluma özgü kültürel bir olgu olmanın çok ötesinde evrensel bir sosyal problem olup, bir dizi sosyal probleme de kaynaklık etmektedir. Bu bağlamda “*sınır tanımayan şiddet*” (Ertürk, 2015: 17) olarak tanımlanması anlamlıdır. Türkiye’de, özellikle son yıllarda, sosyal medyanın da etkin kullanımıyla toplumsal cinsiyet temelli kadına yönelik şiddetin, kadının insan haklarının ihlali olduğuna dair kamuoyunda bir farkındalık oluşmaya başlamıştır. Bu farkındalık, bir çarpan etkisiyle, kadın çalışmalarının artırmasını ve çeşitlenmesini de sağlamaktadır. Örneğin toplumsal cinsiyet derslerini müfredatlarına ekleyen, kadın çalışmaları ve/veya toplumsal cinsiyet alanında lisansüstü programlar açan, kadın çalışmaları merkezleri kuran yükseköğretim kurumlarının sayısı giderek artmakta yine yükseköğretim kurumları ve farklı sivil toplum kuruluşları tarafından kadının güçlenmesine yönelik çeşitli etkinlikler düzenlenmektedir. Bunun yanı sıra toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve kadına yönelik şiddetle mücadele eden sivil toplum kuruluşlarının eylemleri özellikle sosyal medyada sıklıkla yer almaktadır. Ayrıca devlet kurumları tarafından, kadının her alanda güçlenmesi hedefi kapsamında, toplumsal cinsiyet temelli kadına yönelik şiddetle mücadele konusunda da, yükseköğretim kurumları ve sivil toplum örgütleriyle işbirliği içinde çeşitli çalışmalar yürütülmekte, yeni politikalar üretilmektedir.

Kadının güçlenmesi ve bununla bağlantılı olarak toplumsal cinsiyet temelli kadına yönelik şiddetle mücadele çerçevesinde yürütülen çalışmaların bugüne kadar ne ölçüde soruna yönelik kalıcı çözümler üretebildiği ise, bu çalışmayı aşan, başlı başına bir tartışma ve çalışma konusudur. Bununla birlikte, sürdürülen çalışmalardan, örneğin kadın cinayetleri özelinde değerlendirildiğinde, toplumsal cinsiyet temelli kadına yönelik şiddeti önlemeye yönelik henüz olumlu somut sonuçlar alınamadığı görülmektedir. Nitekim Türkiye’de toplumsal cinsiyet temelli kadın cinayetlerinin sayısının giderek artan bir seyir izlediği, gerek medyaya yansıyan haberlerden gerekse bazı sivil toplum kuruluşlarının kendi imkânlarıyla topladıkları verilerden kolaylıkla gözlemlenebilmektedir. Kadına yönelik şiddetle mücadele çerçevesinde yürütülen çalışmaların hız kazandığı bir dönemde, toplumsal cinsiyet temelli kadına yönelik şiddetin önlenememesinin arka planında, ayrıntılı bir biçimde incelenmeyi bekleyen oldukça karmaşık bir toplumsal ilişkiler ağının bulunduğu kuşkusuzdur. Bu noktada, geleneksel toplumsal cinsiyet kalıplarının kadının yaşam hakkının elinden alınması gibi yıkıcı sonuçlara yol açabildiği özellikle göz önünde bulundurularak, kadına yönelik şiddet çalışmalarının, sorunun tüm boyutlarıyla anlaşılması ve soruna yönelik kalıcı çözümler üretilebilmesi için,

farklı yaklaşım ve yöntemler kullanılarak sürdürülmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir.

Türkiye’de toplumsal cinsiyet temelli kadına yönelik şiddet sorununa ilişkin çalışmalar, ağırlıklı olarak “mağdur” odaklı çalışmalardır. Bu çerçevede genellikle, şiddet gören kadının ne tür mağduriyetler yaşadığı; ne tür şiddete, hak mahrumiyetlerine ve ayrımcılığa maruz kaldığı gibi konulara odaklanıldığı ve daha çok şiddet gören kadının, tekrar şiddet görmesinin engellenmesi ve kadının güçlenmesi yönünde politikalar geliştirildiği görülmektedir. Ayrıca kadına yönelik şiddetle ilgili haberlerin medyadan yansıtılış biçiminin de ağırlıklı olarak “mağdur” odaklı olduğu bilinmektedir. Buna karşın, mağduriyeti yaratan dinamikleri oluşturan ilişkiler ağını ve bu çerçevede toplumsal cinsiyet temelli kadına yönelik şiddetin görünen baş faili durumundaki erkeklerin şiddet uygulamalarına zemin oluşturan toplumsal dinamikleri irdeleyen çalışmalar, bugün için, şiddet gören kadın üzerinden yapılan çalışmalara göre daha sınırlı kalmaktadır. Bununla birlikte, toplumsal cinsiyet temelli kadına yönelik şiddet bütüncül bir yaklaşımla ele alındığında, salt şiddet gören kadın odaklı çalışmalarla soruna yönelik kalıcı çözümler üretilemeyeceği; fail odaklı çalışmaların yapılmasının da gerekli olduğu görüşü giderek daha fazla benimsenmektedir. Nitekim Sancar bu gerekliliği şöyle dile getirmektedir: “Kadınların ezilmişliği nasıl yaşadığını anlamak kadar, erkeklerin eril iktidar konumlarını nasıl sürdürdüklerini ve tahakkümü nasıl inşa ettiklerini anlamak da önemlidir” (Sancar, 2011: 15).

Bu çalışma, yukarıdaki açıklamalar doğrultusunda ve ataerkil anlayış temelinde şekillenen sosyal ilişkiler ağının ürettiği egemen erkeklikler ile toplumsal cinsiyet temelli kadına yönelik ev içi şiddet arasında bir ilişki olduğu iddiasından hareketle, toplumsal cinsiyet temelli kadına yönelik ev içi şiddetin baş faileri olarak görülen erkeklerin eril iktidatlarını nasıl kurduklarını anlamayı amaçlamaktadır.

2. Hegemonik Erkeklik ve Farklı Egemen Erkeklikler

Hegemonik erkeklik kavramı, kadınlık ve erkeklik biçimlerinin birbirleriyle ilişkisinde, erkeklerin kadınlar üzerinde küresel egemenliğine dayalı bir yapı üzerine oturduğu (Connell, 1998: 245) görüşüne dayanmaktadır. Gramsci’nin geliştirmiş olduğu ve Connell’in kendisinden ödünç aldığını (Connell, 1998: 245) belirttiği hegemonya, her ne kadar güç/zor kullanma tarafından desteklense de doğrudan şiddet anlamına gelmeyen; daha çok kültürel onay, kurumsal destek ve ikna aracılığıyla kazanılan bir iktidar biçimidir (Connell ve Messerschmidt, 2005: 832). Dolayısıyla, hegemonik erkeklik kavramında kullanılan “hegemonya”, erkekler arasındaki acımasız iktidar mücadelesinde kazanılan üstünlüğü değil, özel hayatın ve kültürel süreçlerin örgütlenmesine kadar sızan toplumsal güçler oyununda kazanılan

üstünlüğü ifade etmektedir (Connell, 1998: 246-7). Buna göre hegemonik erkeklik, erkeklerin egemen kadınların ise erkeklerle tabi olduğu güvencesini veren ataerkilliğin meşruiyeti sorununa ilişkin, mevcut durumda kabul gören, çözüm içeren toplumsal cinsiyet pratiğinin yapısıdır (Connell, 2005: 77).

2.1. Erkeklerin kadınlar üzerinde küresel bir egemenlik kurmalarına olanak tanıyan erkekler arası mutabakat nasıl sağlanmaktadır?

Hegemonik erkeklik kavramına göre, farklı egemen erkeklik biçimleri arasında bir hiyerarşi ve iktidar mücadelesi olsa da bu salt güce dayalı bir hiyerarşi olmayıp bir tür hegemonyadır (Connell ve Messerschmidt, 2005: 832). Dolayısıyla bazı erkeklik biçimleri, toplumsal olarak daha merkezi konumda bulunduklarında ya da otorite ve toplumsal iktidarla diğer erkekliklere göre daha yakın olduklarında bu durum diğer erkeklik biçimlerinden onay alabilmektedir (Connell ve Messerschmidt, 2005: 846). Zira farklı erkeklik biçimleri, iktidar ilişkileri düzenine bir şekilde eklemlenebilmekte ve böylelikle, iktidarı elinde bulunduran grup küçük bir azınlık olsa da, iktidarını çeşitli şekillerde meşrulaştırarak tahakkümü yeniden üretebilmektedir. Sancar bu işleyişi şöyle açıklamaktadır:

İktidarı elinde tutan erkek grubu sayıca çok azdır; ama bu durum geniş bir erkek kesiminin onayı ve suç ortaklığı ile beslenen hegemonik bir oluşumdur. Çünkü hegemonik erkeklik pratiklerini onaylama, katılma ya da ses çıkarmama karşılığında farklı erkekliklere maddi kazançlar ve ayrıcalıklar sunulur. Eril fanteziler yoluyla zevk almayı odağına alan erkek eğlenceleri dünyasına katılma, kadınsı-eşcinsel erkeklerle aşağılayıcı ve dışlayıcı davranma özgürlüğü, alt-sınıf erkeklerin kızgınlıklarını boşaltmak için barlarda, sokaklarda, futbol maçlarında taşkınlık yapmalarına hoşgörü gösterme, erkeklerin kadınlar üzerinde sağladığı iktidardan yararlanma gibi ayrıcalıklardır bunlar (Sancar, 2011: 32).

Yukarıdaki kuramsal açıklamalardan, herhangi bir toplumda ve zaman diliminde iktidarı elinde bulunduran erkeklik biçiminin, her ne kadar diğer erkeklik biçimleriyle bir iktidar mücadelesi içinde bulunsun da bu mücadeleyi kadın erkek ilişkileri açısından erkeği egemen kadını ise erkeğe bağımlı kabul eden toplumsal cinsiyet örüntüleri üzerinden gerçekleştirdikleri anlaşılmaktadır. Dolayısıyla hegemonik erkeklik ve diğer egemen erkeklik biçimleri arasındaki mutabakatın ya da ortak çıkarın, kadınların erkeklerle göre ikincil durumda olduklarını kabul eden bir anlayış temelinde şekillendiğini söylemek mümkün görünmektedir.

2.2. Hegemonik Erkekliğin Çatısı Altında Farklı Egemen Erkeklikler Nasıl İnşa Ediliyor?

Egemen erkeklik biçimleri, toplumsal ilişkiler sisteminin değişmesine bağlı olarak ortaya çıkmakta, çeşitlenmekte ya da kaybolabilmektedir. Özellikle endüstriyel kapitalizmin egemen olmaya başladığı dönemlerde, hane içindeki yaşlı erkeğin mutlak egemenliğini esas kılan, kan ya da soy birliğine dayalı ataerkil düzen hemen tüm toplumlarda çözülerek farklı egemen erkeklik biçimleri görülmeye başlanmıştır (Sancar, 2011, s: 47). Nitekim Türkiye’de de, kırsal bölgelerde tarıma dayalı üretimin azalmasıyla birlikte iş bulmak için kırdan kente göç eden ailelerin yaşlı erkekleri, kapitalist üretim piyasasının ihtiyaçlarına cevap verecek iş deneyimine sahip olmadıklarından iş bulmakta zorlanmışlar ve zamanla aile içindeki hâkimiyetlerini kaybetmeye başlamışlardır. Genç erkekler ise kapitalist sisteme, bir şekilde, eklemlenerek aile içinde hâkimiyeti yaşlı erkeklerden devralmışlardır (Sancar, 2011: 301-2). Sancar köyden kente göç eden ailelerin genç erkeklerinin aile içindeki konum değişikliğini şöyle açıklamaktadır:

Endüstriyel kapitalizmin genç erkek emeğine göre şekillenen çalışma tarzları Türkiye’deki yüksek genç nüfus oranı da dikkate alındığında çok devingen yeni aile ilişkileri ortaya çıkartıyor. Patriarkalin kalbi olan “yaşlı erkek otoritesi” tarihe karışıyor ve kente göçle oluşan yeni “varoş ailesi” genç erkek kuşağının “küçük cenneti” haline geliyor (Sancar, 2011: 302).

Farklı erkeklik biçimlerinin ortaya çıkması, iktidarın yaşlı erkekten genç erkeğe el değiştirmesiyle de sınırlı değildir. Erkek egemenliğinin dönüşüm sürecinde büyük toprak sahipleri şehirlerde işadamları ve bürokrata, köylü nüfusu ise kentli işçi sınıfına dönüşmekte (Sancar, 2011: 51), böylelikle “iktidarı elinde tutan erkeklerin sahip oldukları erkeklik imgesi” (Sancar, 2011: 30) olarak tanımlanan hegemonik erkeklik biçimleri, farklı sınıfsal konumlara ve farklı aile modellerine göre farklı şekillerde oluşabilmektedir. Buna göre eril üstünlük ve ayrıcalık, erkeğin işadamları ya da bürokrat olduğu ailelerde erkeğin kariyer başarısına bağlanırken, işçi ailelerinde ise erkeğin ailesini geçindirebilme becerisine bağlanmaktadır. Bu şekilde oluşturulan egemen erkeklik biçimleri sıklıkla din ya da etnik kimliklerle de desteklenmekte; eril şiddet ise egemen erkekliğin sürdürülebilir kılınmasında “stratejik bir araç” olarak kullanılmaktadır (Sancar, 2011: 33).

Yukarıdaki açıklamalar çerçevesinde, egemen erkeklik biçimlerinin inşasında özellikle çalışmanın, bir iş sahibi olmanın önemli bir dinamik olduğu anlaşılmaktadır. Zira bir iş sahibi olmak, sahip olunan işin niteliğine göre bir tür egemen erkeklik inşa edebilmekte ya da egemen erkekliği yeniden üretebilmektedir.

Örneğin salt emeği ile çalışan, herhangi bir mülkü ve/veya toplum nezdinde saygın kabul edilen bir işi bulunmayan erkekler dahi, genellikle geçimini sağladıkları ve dolayısıyla otoritelerini kurabildikleri aile yoluyla egemen erkekliklerini inşa ederek toplumda saygın bir yer edinebilmektedir. Sancar'a göre en yaygın "erkeklik inşa stratejisi" bu şekilde kazanılmaktadır ve eril kas gücüne ihtiyaç duyan endüstriyel kapitalizm tarafından da bu erkeklik biçimi desteklenmektedir (Sancar, 2011: 62-3). Erkeğin, herhangi bir işte çalışmaması, yaptığı iş üzerinden kendisini gerçekleştirme olanağı bulamaması durumunda ise erkeklik kaybı riskiyle karşılaşması söz konusu olabilmektedir (Sancar, 2011: 59). Ancak ataerkil toplum, sürdürülebilirliğini sağlamak için, egemen erkekliğin bir şekilde inşa edilmesi yönünde bir beklenti oluşturmaktadır. Böyle bir toplumsal beklenti ise, hemen her tür egemen erkekliğin inşasında ve yeniden üretiminde kullanılan bir araç olan şiddetin doğrudan ve etkin bir şekilde uygulanması sonucunda inşa edilen egemen erkekliklerle de karşılanabilmektedir.

3. Veri Kaynağı ve Yöntem

Egemen erkekliğin, toplumsal cinsiyet temelli kadına yönelik ev içi şiddet üzerinden hangi durumlarda ve nasıl üretildiğini anlamak ve açıklayabilmek için Çankaya Belediyesi Kadın Sığınmaevi'nde gerçekleştirilen bir alan araştırmasının verilerinden yararlanılmıştır. Esas olarak aileyi koruyan dayanışma örüntüleri ile kadına yönelik ev içi şiddet arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırma, 2012-2013 yılları arasında, nitel araştırma veri toplama teknikleri kullanılarak, ev içi şiddet öyküsü bulunan kadınların katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılan kadınlarla, yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak derinlemesine mülakat yapılmıştır. Görüşme formunun, araştırma süreci başladıktan sonra, görüşülen kadınların ev içi şiddet deneyimleri ve deneyimlerinden hareketle yaptıkları özgün yorum ve değerlendirmeler doğrultusunda yeniden düzenlenmesine ihtiyaç duyulmuştur. Buna göre, sığınmaevinde ilk görüşülen kadının; eşinin ailesinin/akrabalarının kendisine yönelik tutumunun eşinden şiddet görmesinde etkili olduğuna dair açıklamaları; ailenin korunmasını sağlayan dayanışma örüntüleri ile kadına yönelik ev içi şiddet arasındaki ilişkinin, hegemonik erkeklik ve farklı egemen erkeklikler kavramları üzerinden de açıklanabileceğini akla getirmiştir.

Böylelikle görüşme formuna, görüşme sürecinde araştırmacıyla görüşülen kişinin ortak bir ürünü olarak ortaya çıkan ve hegemonik erkeklik ve farklı egemen erkeklikler kavramları üzerinden değerlendirilen sorular da eklenmiş ve bu sorular, yaşları 21- 40 arasında değişen, ev içi şiddete maruz kalmış 25 kadına yöneltilmiştir. Sorulara verilen yanıtların bir kısmı çalışmanın "Bulgular" bölümünde anlatı şeklinde yer almaktadır. Araştırmaya katılan kadınların isimleri güvenlik nedeniyle

gizli tutulmuştur. Bu nedenle anlatıların başında bulunan isimler araştırmaya katılan kadınların gerçek isimleri değil, takma isimlerdir.

Bu çalışmada, araştırmaya katılan kadınların, bir veri toplama aracı ya da gözlemlenebilen birer nesne olmadıkları; aksine toplumsal dünyalarını etkileşim yoluyla yaratıp tanımladıkları (Neuman, 2007: 545) kabulünden hareket edilmiştir. Dolayısıyla araştırma kapsamında görüşülen kadınlar, araştırma sorularının muhatabı öznel olarak araştırmanın ana noktası (Mayring, 2000: 11) kabul edilmiştir. Araştırmacının ise alanda tarafsız bir şekilde salt veri toplamadığı, bizatihi araştırma sürecinin bir parçası olduğu (Neuman, 2007, s: 545; Yıldırım ve Şimşek, 2003: 23) dikkate alınmıştır. Buna göre araştırmacının, alan araştırması kapsamında görüşülen kadınların görüş ve deneyimlerini toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadının insan hakları açısından değerlendirdiği araştırma sürecinde göz önünde bulundurulmuştur.

4. Bulgular

Ataerkil anlayış temelinde oluşan sosyal ilişkiler ağının ürettiği farklı egemen erkeklikler ile toplumsal cinsiyet temelli kadına yönelik ev içi şiddet arasındaki ilişkiyi anlamak amacıyla, araştırmaya katılan kadınlara, eşlerinin kendilerine ailelerinin/akrabalarının yanında daha farklı davranıp davranmadıkları sorulmuştur. Sorunun yöneltildiği 25 kadından 15'i eşlerinin, ailelerinin/akrabalarının yanında kendilerine karşı her zamankinden daha kötü davrandığını, 5 kadın eşlerinin davranışlarının ailelerinin/akrabalarının yanında bir farklılık göstermediğini; onların yanında da kendilerine kötü davrandığını, 5 kadın ise eşlerinin ailelerinin/akrabalarının yanında kendilerine olduğundan iyi davrandığını söylemiştir. Araştırma kapsamında görüşülen kadınlara ayrıca eşlerinin gelir durumuna ilişkin de bir soru yönelmiştir. Verilen yanıtlara göre, eşlerine kendi ailelerinin/akrabalarının yanında olduğundan daha kötü davranan erkeklerle, eşlerine davranışları ailelerinin/akrabalarının yanında değişmeyen; onların yanında da kötü davranan erkeklerin çoğunluğu, ailelerinin geçimini sağlayacak düzenli bir işe ve gelire sahip değildir. Eşlerine şiddet uyguladıkları halde, ailelerinin/akrabalarının yanında eşlerine iyi davranan, en azından şiddet uygulamayan erkeklerin çoğunluğunun ise ailelerinin geçimini sağlayabilecek bir gelirleri vardır.

Ailelerinin/akrabalarının yanında, eşlerinin kendilerine her zamankinden daha kötü davrandığını söyleyen kadınlarla, eşlerinin davranışlarının ailelerinin/akrabalarının yanında değişmediğini, onların yanında da kendilerine kötü davrandıklarını ifade eden kadınların bazılarının anlatımları alıntı şeklinde aşağıda aktarılmaktadır:

Oya: “Başkalarının yanında hakaret etmesi şiddet değil ama hani nasıl diyeyim bilmiyorum da, bunu eşim çok yapardı, birilerinin önünde hep erkekleşirdi, hep erkek benim derdi... Kayınvalidemin önünde, kayınbabamın önünde falan sürekli vururdu, vurmaya kalkardı... Anadolu Türk erkeklerinin yaptığı şey, biz erkeğiz, bizim dediğimiz olur, bizim sözümüzden kadınlar çıkmaz. Annesinin babasının önünde kendini çok gösterirdi. Ben işte erkeğim, kadınıma, bakın böyle yapıyorum, o da bana boyun eğiyor... Kalk su getir, şunu al şuraya koy, şu çocuğu tut. İşim var sen tut dediğim zaman, lan ben erkeğim ne tutacağım, sen anası değil misin tutsana çocuğu, böyle kaba kaba konuşmalar... Kalk lan eve gidiyoruz, kaba kaba konuşmalar, onların yanında ben buyum bakın bana, evde o kadar değildi... [Eşinin ailesi de kıskırtıyor muydu eşini?] Tabii bazen kıskırtıyorlardı, işte niye bu kadar karının eline yuları verdin, niye bu kadar ipleri saldın, işte seni sanki karın mı yönetiyor... Öyle dedikçe ailesi, o da erkeklik yapıyordu onların önünde; beni dövüyordu.”

Deniz: “Tabii onu sürekli yapardı; çünkü ailesi şeyi sever, bak, bak, karısını dövüyor gördün mü, hani o konuşmalar var o evde çünkü. Bak, bak, benim oğlum aslan, hem dövüyor, hem şey yapıyor, yani hoşlarına giderdi. Ama kadınına iyi davranırsın, aman canım, gülüm demek zaten yok, hadi şuraya gidelim demek yok...”

Esin: “Şöyle bir şey, şimdi benim eşim oraya gittiğim zaman kendini havalı, beni horlardı. Kalk şunu yap, bunu yap, yengeme yardım et, yengeme şunu yap... Konuşma, nasıl konuşuyorsun... Hep o konuşacaktı, ben kös gibi oturacaktım... Ben seni karım gibi değil kölem gibi görüyorum diyordu...”

Rana: “Evet, çok farklı oluyordu, çok değişik oluyordu, hatta kızlar da diyordu, anne babam çok değişiyor kendi ailesinin yanında diye; böyle bir havalara falan giriyordu... İnsan hareketiyle anlıyordu işte, tavrıyla falan, ben erkeğim, ben şunu yaparım... Emir veriyor...”

Pınar: “İlk eşim annesinin önünde, yeri geldi mi ben haklı olduğum halde beni haksız bırakırdı; annesi ona ne derse onu yapıyordu... Yeri geldi mi bazen küfür ederdi, onu yap, bunu yap... Annesinin önünde döverdi... İkinci eşim berbat; ailesini gördüğü an beni yerden yere vururdu laflarıyla, sözleriyle; ayrı bir havası olurdu, emir verirdi, sanki yanındaki insan eşi değil de kölesi gibiydim, daha farklı oluyordu, bambaşka oluyordu.”

Gizem: “Ailesinin yanındayız, çay doldur, diyor, dolduruyorum, bu nedir, aynı abdest suyu gibi doldurmuşsun, değiştir bunu; şuna bak, dedim, evde bunun

gibi içiyor; burada kabadayılık taşıyor... Ailesinin yanında emir yağdırırdı, babasından aynısını görmüş ya, kendisi de emir [veriyordu]... Aynı hizmetçi olarak [görüyordu] kadını..."

Duygu: "Evet, o konuda zaten hiç şeyi yoktu, nasıl diyeyim, ben eşime yüz vermiyorum, ben eşime böyle davranıyorum... Evet, özellikle ailesinin yanında... Çoğu zaman geçimsizliğimiz oluyordu ama ailesinin yanında daha da böyle en basit şeylerden beni aşağılıyordu, anlamıyordum..."

Çiğdem: "Yalnız kaldığımız zaman, öperdi, koklardı, seni seviyorum aşkım derdi, hadi film izleyelim, hadi şunu yapalım, hadi bunu yapalım, yani eli hep elimdeydi, dizi dizimdeydi. Ama bir süre sonra ailesiyle de zaman geçirmeye başlayınca, bu bizim birlikte geçirdiğimiz zamanlar azaldı... Kalk su getir, kalk şunu getir, kalk bunu götür, canım şunu istedi kalk yap, hep böyle emir vererek... Evet, kesinlikle, bak, ben karıya böyle davranıyorum, gıkını çıkartamıyor, bir şey diyemiyor, yani ben büyüdüm artık, ben oldum yani, ben erkeğim gibi bir hissi vardı."

Gamze: "Annesinin yanında, sürekli de zaten annesinin ağzına bakıyor, bunlar anne ağızlı, anneleri ne derse inanırlar, onu yaparlar, yani benim o evde hiçbir değerim yoktu, hiçbir değerim yoktu. Tabii ki annesinin yanında beni daha çok ezerdi." [Onlar, kayıinvalid, görümceler ne yapardı o zaman?] Hiçbir şey yapmazlardı, vur öldür derlerdi, yemin ederim vur öldür derlerdi."

Gülçin: "Zaten hani en çok benim zoruma giden şey başkalarının yanında bunları yapması. Onlar [kayıinvalidesi, eltileri] benim kocamın beni sevmediğini, küçük düşürdüğünü her şeyi anlıyorlardı. [Onlar, eşinin sana kötü davranmasına karşı çıkıyorlar mıydı, o senin karındır niye böyle konuşuyorsun gibi?] Hayır, hatta ben bir şey söylediğimde, sen kadınsın nasıl konuşursun derdi, kayıinvalidem, eltilerim..."

5. Sonuç ve Değerlendirme

Öz ve Yöntem bölümlerinde belirtildiği gibi; bu çalışma, toplumsal cinsiyet temelli ev içi şiddete maruz kaldıkları için sığınmaevinde bulunan kadınlarla yapılan bir alan araştırmasının verilerine dayanmaktadır. Araştırmanın nitel bir çalışma olması, tek bir sığınmaevinde gerçekleştirilmesi ve sınırlı sayıda kadının araştırmaya katılmış olması, araştırma bulguları temelinde yapılan değerlendirmenin genelleştirilmesine olanak tanımamaktadır. Dolayısıyla bu çalışmaya ilişkin tüm tespit ve değerlendirmeler, araştırmanın yapıldığı dönem ve araştırmaya katılan kadınlar özelinde olup, kuramsal açıklamalarla kurulan bağlantılar da bu çalışma ile

sınırlıdır. Bununla birlikte çalışma sonuçlarının egemen erkeklikler ve kadına yönelik şiddet arasındaki ilişkiye ilişkin akla getirdiği sorular daha genel bir çerçevede değerlendirilmeye çalışılmıştır. Buna göre çalışmaya ilişkin sonuç ve değerlendirme şöyledir:

Eşlerinin kendilerine ailelerinin/akrabalarının yanında her zamankinden daha kötü davrandıklarına ilişkin olarak yukarıda bazılarına yer verilen anlatılar ve söz konusu erkeklerin iş ve gelir durumlarına ilişkin veriler göz önünde bulundurulduğunda; erkeklerin, hem ailelerinin/akrabalarının yanında eşlerine davranış biçimlerinin hem de çalışma durumlarının büyük ölçüde benzerlik gösterdiği görülmektedir. Öyle ki, görüşülen kadınların eşlerinin ailelerinin/akrabalarının yanında kendilerine yönelik tutum değişikliğine ilişkin anlattıkları, alan araştırmasının başka aşamalarında da zaman zaman karşılaşıldığı gibi, tek bir erkekten söz ediliyormuş, bir diğer ifadeyle farklı kadınlar aynı erkekten söz ediyormuş izlenimi uyandırmıştır. Böyle bir izlenimin uyanmasına da neden olacak şekilde, araştırmaya katılan kadınların çoğunluğunun; ailelerinin/akrabalarının yanında eşlerinin kendilerine olduğundan daha kötü davrandığını belirtmesi bu tür davranışların ekonomik, kültürel ve sosyal dayanaklarının bulunduğunu akla getirmektedir.

Buna göre, çalışma kapsamında ulaşılan bulgular doğrultusunda, işsiz kalma riski yüksek olan güvencesiz işlerde çalışmanın ve/veya toplum tarafından saygın görülen bir iş sahibi olamamanın (Sancar, 2011: 59) toplumsal cinsiyet temelli kadına yönelik ev içi şiddetle bir bağlantısı olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim ailenin sürdürülebilirliğini sağlayan; ekonomik yeterlik, aile üyeleri arasındaki saygınlık, dostluk/arkadaşlık gibi etmenlerin bir ailede olmaması ya da zayıf olması durumunda, erkeğin aile içinde iktidarını kurmak için, ailenin devamını sağlayan bir diğer dinamik olan güç kullanma ya da güç kullanma tehdidinde başvurmasının olası bir davranış olduğu bilinmektedir (Goode 1971: 634). Dolayısıyla, araştırma kapsamında görüşülen kadınların eşlerinin, yeterli bir gelire ve/veya saygın bir işe sahip olmak üzerinden kuramadıkları egemen erkekliği, kendi aileleri tarafından itibar görmek gibi bir beklentiyle, stratejik bir araç olarak devreye soktukları eril şiddet aracılığıyla; eşlerine ailelerinin yanında şiddet uygulamak suretiyle inşa etme çabaları anlam kazanmaktadır. Erkeğin eşine ailesinin yanında olduğundan daha kötü davranmasına, aile tarafından sessiz kalınarak ya da söz ve/veya davranışlarla katkıda bulunarak onay verilmesi ise egemen erkekliğin bir şekilde inşa edilmesi yönündeki toplumsal beklentinin bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Egemen erkekliği başka yollarla inşa edebilecek kaynaklardan yoksun olan erkek, bu toplumsal beklentiye; eşine ailesinin/akrabalarının yanında her zamankinden daha kötü davranarak inşa ettiği egemen erkeklikle karşılık verebilmektedir.

Çalışmadan elde edilen bulgular çerçevesinde yapılan yukarıdaki değerlendirmeler, toplumsal cinsiyet temelli kadına yönelik ev içi şiddet ile egemen erkekliklerin inşası arasında bir ilişki olduğuna dair genelleme yapılmasına imkân vermemektedir. Bununla birlikte bulgular; kadın çalışmaları, erkeklik ve şiddet üzerine yapılan çalışmalar da göz önünde bulundurulduğunda, egemen erkeklik ile şiddet arasındaki ilişki açısından, egemen erkekliğin inşasında neden şiddete başvurulduğu sorusunu akla getirmektedir.

Erkeğin egemen, kadının ise erkeğe tabii olması üzerinden varlığını sürdüren ataerkil toplumda; kadınlar genel olarak itaat etmeyi erkekler ise hükmetmeyi öğrenerek toplumsallaşmaktadır. Doğumla birlikte başlayan ve yaşam boyu devam eden toplumsallaşma sürecinde, kadın ve erkek toplumsal cinsiyet rollerini içine doğdukları ataerkil toplumun kendilerinden beklediği şekilde; herhangi bir direnç göstermeden oynamaları durumunda itaat ve tahakküm dengesi kurulabilmekte ve ataerkil toplum kendisini yeniden üreterek devamını sağlayabilmektedir. Dolayısıyla ataerkil toplum düzeninin en önemli dinamiklerinden birisi kadının itaat erkeğin ise tahakküm etmesi sonucu oluşan dengedir.

Denge kavramı öncelikli olarak güçlerin eşitliği, eşit güçler düşüncesini akla getirirse de, bu eşitlik ataerkil bir toplumda temel bireysel hak ve özgürlüklerin kullanılması açısından kadın ve erkek eşitliğini değil, ataerkil toplum düzenini sağlayan dinamiklerin mevcut düzeni bozmayacak şekilde işlemlerini ifade etmektedir. Buna göre ataerkil toplum düzeninin devamını sağlayan dinamiklerden biri olan egemen erkekliğin inşası; temel hak ve özgürlükler açısından değerlendirildiğinde şiddet olarak tanımlanan örüntülerle, kadınlar üzerinde tahakküm kurularak gerçekleşmektedir. Bir diğer anlatımla ataerkil toplum, temel hak ve özgürlükler esasına göre değil, kadınla erkek arasında; kadının itaat, erkeğin tahakküm etmesi esasına dayalıdır ve dolayısıyla eşitlikçi değildir. Bu noktada gücün/iktidarın, temel insan ilişkilerini yozlaştıran bir yönünün bulunduğu (Millet, 1987: 45) yargısı kabul edildiğinde ise tahakkümün bulunduğu yerde şiddetin bulunması da bir anlamda kaçınılmazdır. Dolayısıyla, toplumsal düzenin itaat ve tahakküm dengesi üzerine kurulması durumunda şiddet, egemen erkekliğin inşası örneğinde görüldüğü gibi, dolaylı ya da doğrudan kullanılabilen en etkili araçlardan birisi olabilmektedir.

Yukarıdaki değerlendirmeler doğrultusunda, toplumsal cinsiyet temelli kadına yönelik ev içi şiddetin ortadan kalkabilmesinin, toplumsal cinsiyet temelli kadına yönelik ev içi şiddete yol açan egemen erkeklik örüntülerinin ortadan kaldırılmasıyla bir bağlantısı olduğu anlaşılmaktadır. Bu ise, çok açık ki, tahakküm

itaat dengesi üzerine kurulu ataerkil toplum yapısının çözülmesine bağlıdır. Ancak geçmişi çok eskilere dayanan, bir anlamda kadim bir tarihe sahip olan ataerkil topluma ruhunu veren ataerkil anlayışın ve bu anlayışı değişen toplumsal koşullara uyum sağlayarak günümüze taşıyan egemen erkeklik örüntülerinin bugünden yarına terk edilemeyeceği de bir gerçekliktir. Böyle bir yapısal çözülmenin önünde çeşitli engeller bulunmaktadır. Bu engellerin en önemlilerinden birisi kadını erkeğe tabii kılan anlayışın tarihsel ve dolayısıyla insan ilişkilerine dayanan toplumsal bir olgu olarak değil bir yaradılış özelliği olarak kabul görülmesidir. İktidar mücadelesinin olmazsa olmaz dinamikleri olan tahakküm ve itaatin doğrudan insan ilişkileriyle bağlantılı olduğu dikkate alınmadan, erkeklerin doğuştan üstün ve egemen, kadınların ise ikincil ve itaatkâr oldukları düşüncesi kadının şiddet görmesini son kertede doğallaştırmakta, şiddeti sonlandırmaya yönelik tüm mücadeleleri de boşa çıkarabilmektedir. Başka bir şekilde ifade edilecek olursa, toplumsal ilişkilerin, biyolojik indirgemecilik yapılarak, kadın ve erkeğin biyolojik farklılıkları üzerine inşa edilmesi bir anlamda toplumsal cinsiyet temelli kadına yönelik şiddetin de çıkış noktasını oluşturmaktadır.

Oysa dil ve zihinsel gelişim gibi insan türünü diğer canlı türlerinden ayıran özelliklerin, erkeğin tahakkümünü doğallaştıracak şekilde sadece erkeğin lehine gelişim gösterdiğine dair bir kanıt yoktur. Aksine kadın ve erkeğin sınırlı biyolojik farklılıkları yanında dil ve zihinsel gelişim dâhil olmak üzere birçok özellikleri ortaktır ve bu özellikler bakımından bir cinsin diğer cinsle mutlak üstün olduğunu gösteren belirgin farklılıklar bulunmamaktadır. Erkeğin tahakküm, kadının itaat etmesi esasına dayalı ataerkil yapının doğuştan gelen ve değişmeyen özelliklerle bağlantılı olmadığı gerçeğinden hareket edildiğinde, ataerkil anlayış temelinde şekillenen toplumun iktidar mücadelesi odaklı tarihsel, toplumsal ve politik bir zemininin olduğu, bu anlamda da erkeğin tahakkümünün Boudieu'nun ifadesiyle “keyfi” bir tahakküm, “kültürel keyfiyet” (Bourdieu, 2014: 12, 23) olduğu sonucuna ulaşılabilir. Tahakküm ve itaatin, kadının ve erkeğin biyolojik özelliklerinin “doğal” bir sonucu olmayıp tarihselliği ve toplumsallığı kabul edildiği noktada ise, ataerkil yapının çözülebilir olduğu en azından teorik olarak kabul edilebilir bir gerçekliktir.

Ancak, en azından kadın çalışmalarının başladığı tarihlerden itibaren, bir diğer ifadeyle, birinci dalga feminist çalışmaların en önemli kazanımlarından biri olan; kadın ve erkeğin “doğal” olarak birbirlerinden çok farklı oldukları anlayışının geriye dönüşü olmayacak şekilde terk edildiği (Garzón, 2011: 12) tarihlerden itibaren bilinen bu gerçeklikten hareket edilerek ataerkil yapının çözülemediği, kolaylıkla çözülemeyeceği de bir başka gerçekliktir. Zira ataerkil yapının köklerinin çok derin ve güçlü olmasının ve doğallaştırılmasının yanı sıra çeşitli toplumsal dinamiklerle sürekli olarak yeniden ve yeniden üretiliyor olması, yapı bozumunun

önündeki bir başka önemli güçlüktür. Bourdieu'nun tespitine göre; toplumsal düzenin, eril iktidarı onaylamak amacıyla “devasa bir sembolik makine gibi” işlemesi, ataerkilliğin haklılığını ispat etmek gibi ayrıca bir çaba göstermesine ihtiyaç duymamasına neden olmakta, gücünü de buradan almaktadır (Bourdieu, 2014: 22). İtaat edenlerin, üzerlerinde tahakküm kurulmasına izin veren anlayışı içselleştirmelerine ve o doğrultuda davranış geliştirmelerine, bir diğer ifadeyle “yatkinlik” kazanmalarına neden olan yapıları bozabilmeleri ise ancak bu yatkinlikleri üreten toplumsal koşulların köklü bir dönüşüm geçirmesiyle mümkün olabilecektir (Bourdieu, 2014: 58).

Bu, hiç kuşkusuz, sık sık dirençle karşılaşan, geriye dönüşlerle kesilen ve dolayısıyla sürdürülebilir bir mücadele gerektiren uzun ve sancılı bir süreç olmuştur ve öyle olmaya da devam edecektir. Ancak, toplumsal yapıların bireyden ve bireyin eyleminden bağımsız olmadığı, aksine tarihi ve toplumu inşa etme gücüne sahip bireyin eylemine bağlı olduğu; bireyin eyleminin toplumun inşası ve yeniden üretiminde rol oynayabildiği (Giddens, 2003: 137) gerçeği; itaat ve tahakküm dengesi üzerine kurulu iktidar odaklı ataerkil yapının çözülebileceği düşüncesini her daim canlı tutmakta ve bu yöndeki çalışmalar için de itici bir güç oluşturmaktadır.

Kaynaklar

- Bourdieu, P. (2014). *Eril Tahakküm*. Çev. Bediz Yılmaz. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Connell, R.W. (2005). *Masculinities*. (2. Baskı). California: University of California Press.
- Connell, R.W. (1998). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar. Toplum, Kişi ve Cinsel Politika*. Çev. C. Soydemir. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Connell, R.W. ve Messerschmidt, J.W. (2005). Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept [Elektronik Sürüm]. *Gender & Society*, 19 (6), 829-859.
- Ertürk, Y. (2015). *Sınır Tanımayan Şiddet. Paradigma, Politika ve Pratikteki Yönleriyle Kadına Şiddet Olgusu*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Garzón P. J. S. (2012) *Historia Del Feminismo*. (Segunda Edición). Prólogo. Amelia Valcárcel Madrid: Catarata.
- Giddens, A. (2001). *Sosyoloji. Eleştirel Bir Giriş*. Çev. Ü. Yıldız. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Goode, W.J. (1971). Force and Violence in the Family [Elektronik Sürüm]. *Journal of Marriage and Family*, 33 (4), 624-636.

- Mayring, P. (2000). *Nitel Sosyal Araştırmaya Giriş*. Çev. A. Gümüş ve M. S. Durgun. Adana: Baki Kitabevi.
- Millett, K. (1987). *Cinsel Politika*. (2. Baskı). Çev. S. Selvi. İstanbul: Payel Yayınevi.
- Neuman, L.W. (2007) *Toplumsal Araştırma Yöntemleri. Nitel ve Nicel Yaklaşımlar 2*. Çev. S. Özge. İstanbul: Yayınodası.
- Sancar, S. (2011). *Erkeklik: İmkansız İktidar*. (2. Baskı). İstanbul: Metis Yayınları.
- Yıldırım A. ve Şimşek H. (2003). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (3. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.